

Katsauksia.

Lisiä hengellisten laulujemme bibliografiaan.

Virsikirjan rinnalla on menneinä aikoina arkkikirjallisuus ollut kansamme lukuhalun tärkeimpiä tyydyttäjiä. Tämä kansamme hengen-
viljelyksessä paljon merkinnyt kirjallisuudenlaji on mahdollisimman
tarkoin luetteloitu Hultinin bibliografioissa¹, mutta hänen hengellisten
arkkivirsien bibliografiansa ottaa huomioon vain ne virret, jotka ovat
ilmestyneet itsenäisinä arkkeina. Seuraavassa kiinnitetään huomiota
virsiin, jotka periaatteessa kuuluvat samaan kirjallisuudenlajiin, mutta
jotka jonkin teoksen liitteinä ja sen nimiölehdellä mainitsemattomina
helposti piiloutuvat tutkimukselta. Otettaessa huomioon nämä laulut
muualta tuntemattomia tulee näkyviin. Paitsi aineksen bibliografiaa
koetetaan seuraavassa tuoda esiin eräitä näkökohtia, joiden sivuutta-
minen on ollut pahana virhelähteenä tutkimukselle. Ajallisesti on rajoi-
tuttu aikaan ennen vuotta 1809.

Ajateltaessa liitevirsien suhdetta siihen teokseen, johon ne liittyvät,
voidaan erottaa kolme erilaista tyyppiä. Lukuisimmin esiintyvä tapaus
on se, jossa teoksen kustantaja enemmän tai vähemmän satunnaisesti
ja mielivaltaisesti liittää virsiä kustantamaansa teokseen. Toinen tapaus
on se, että teoksen kirjoittaja liittää kirjoittamiaan virsiä teokseensa,
ja kolmas vihdoin se, että virret liittyvät — joko tekijän itsensä tai mui-
den kirjoittamina — elimellisesti teoksen sisältöön, joko tekstissä tai
sen jäljessä.

Suomenkielisessä kirjallisuudessa ensimmäinen tapaus, jossa teoksen
kirjoittaja ei ole missään tekemisissä liitevirren kanssa, on Henrik Car-
steniuksen »Cantio cygnaea», joka ilmestyi 1667 Turussa Andreas Paccha-
leniuksen suomentamana (Pipping 137). Suomennokseen on liitetty Cas-
par Stolshagiuksen virsi »Auring idzens nyt pois sulke», jota ruotsin-
kielisessä alkutekstissä ei ole, joten se on joko suomentajan tai suomen-
noksen kustantajan sinne lisäämä. On mahdotonta saada puoleen taikka
toiseen todisteita siitä, onko virsi Pacchaleniuksen suomentama. »Cantio
cygnaeasta» virsi tuli vuoden 1685 Manuaaleen.²

Joh. Gerhardtin teos »Pyhät tutkistelemuxet», joka ilmestyi Gab-
riel Tammelinin suomentamana 1688 (Pipping 209 a), sisältää liitteenä
kolme virttä, joista ensimmäinen ja toinen, J. Ristin virsi »Käy nyt
sielun kaikell mielell» sekä Paul Gerhardtin »Mixis wijwyt cauwan ulcon»,
olivat ilmestyneet Turussa 1685 painetussa arkissa »Jumaliset wirret»
(Pipping 250) sekä samana vuonna ilmestyneessä virsikirjassa. Kolmas
liitevirsi sen sijaan on aikaisemmin julkaisematon, nimittäin ruotsalais-

¹ Luettelo Helsingin Yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta (HYK:n julk. XII: 1—3, Helsinki 1929—32). Tutkielmamme aiheeseen liittyy erikoisesti hengel-
liset arkiveisut sisältävä I. nide.

² Virren myöhempiä vaihteita on käsitellyt Hallio, Suomalaisen virsikirjan virret
(Helsinki 1936), ss. 723—25.

peräinen »Ylistän Herra sydämešt'». Käy siis ilmi, että vuonna 1690 ilmestynyt virsiarkki »Nämät caunit suomalaiset wirret» (Pipping 289), jota Hallio¹ pitää virren ensiesiintymänä, ei sellainen olekaan, vaan ensiesiintymän vuosiluku siirtyy kahta vuotta aikaisemmaksi. Todennäköiseltä tuntuu, että Tammelinus ei ole viimeksimainitun virren suomentaja, vaan että se on liitetty teokseen yhtä satunnaisesti kuin muutkin virret. Mahdollista sitä paitsi on, että se on jo aikaisemmin ilmestynyt jossakin jälkimaaailmalta hukkaan joutuneessa arkissa.

Mielenkiintoinen ongelma sisältyy niihin kahdeksaantoista virteen, jotka liittyvät Turussa vuonna 1732 suomennoksena ilmestyneeseen Ahasverus Fritschen »Rucous-Kirjaan» (Pipping 538). Suomentaja oli Raahan kappalainen Samuel Antilius, mutta nimiölehden sanat viittaavat siihen, että liitevirret eivät ole Antiliuksen jäljiltä.² Yhteen virteen (»Jesu sinua armos edest») sisältyy akrostikon »Isaac Ervast». Tämän perusteella on eräitä muitakin liitteeseen kuuluvia virsiä pidetty Ervastin sepittäminä. Tässä liitteessä esiintyy ensi kerran virsi, joka on tullut nykyiseen virsikirjaamme numeroksi 318 Ervastin virtenä (liitteessä »Minull Jesu puhdas sydän luo»). Se on tullut tavattoman suosituksi, ja jo vuonna 1735 se on mukana arkissa »Cuusi Jumalista ja hengellistä Wirttä» (Pipping 584), jonka useimmat virret muuten ovat peräisin Fritschen teoksen suomennoksen liitteestä. Sen jälkeen se ilmestyi monet kerrat arkeissa tullen lopuksi vuoden 1886 virsikirjaan numerona 262 sekä siitä nykyiseen. Ilmenee, että Ervastin nimellä käypä virsi ei ollenkaan ole alkuperäinen suomalainen, vaan suomennos — tosin verraten vapaa — saksalaisesta H. G. Neussin virrestä. Tästä vakuuttuu lukiesaan pistokokeena rinnakkain pari säkeistöä kummastakin:

»Ervastin virsi»:	Neuss:
1. Minul Jesu puhdas sydän luo, Sinun Henges walo minul suo, Pois minust synnit ahdista, Minua totudesas wahwista.	1. Ein reines Herz, Herr, schaff in mir; Schliess zu der Sünden Thor und Thür; Vertreib sie, Herr, und schaffe du, Dass sie vor meiner Thür nicht ruh!
2. Sinun etees owen awajan, Käy tygön, sinua halajan, Woimallas täytä sydämen, Mua kijnnit sijhen yhtehen.	2. Dir öffn'ich, Jesu, meine Thür; Ach komm und wohne du bei mir; Treib all Unreinigkeit hinaus Aus deinem Tempel und Wohnhaus.

Loppusäkeistöjä on käsitelty vapaammin, mutta esikuva lienee selvä. Mahdotonta ei tietenkään ole, että tämän käännöksen — tai mukaelman — tekijä olisi Ervast, mutta yhdistelmien satunnaisuus, josta seuraavassa tulee useita esimerkkejä, osoittaa, ettei yhden virren akrostikonilla ole mitään todistusvoimaa muiden alkuperään nähden.

¹ Hallio s. 715.

² — — — suomexi kääty Samuel Antiliuxelda Muinen Cappaleiselda(!) Branhcaupungis. Johon tygö tulevat Caspar Neumannin Uloswalitut Huocauxet Nijn myös Muutamat uudet Jumalaiset Wirret».

Huvittavinta asiassa on, että Neussin virsi on toisessakin muodossa tullut sekä vuoden 1886 virsikirjaan että nykyiseen, edelliseen numerona 371 ja jälkimmäiseen 433, mutta tässä tapauksessa tekijännimeltään oikeana.

Kun vielä otamme huomioon, että Fritschen teoksen virsilitteeseen on otettu kolme virttä vuoden 1701 virsikirjasta, käynee riittävän selvästi ilmi, miten satunnaisesti virsiä yhdisteltiin. Lisäksi on muistettava, että Ervast julkaisi suunnilleen samanaikaisesti oman »Rucouskirjansa» (Turku 1734, Pipping 562), joten olisi luonnollisempaa, että hän olisi julkaissut omat virtensä siinä, se kun myös sisältää virsilitteen, mikäli hän olisi halunnut saattaa omia virsiään yhtenäisenä kokoelmana julkisuuteen.

Tällaista satunnaisuutta voi osoittaa niin runsaasti, että sitä voi pitää suorastaan vakiintuneena tapana. Siten liittyy Turussa 1746 ilmestyneeseen anonyymiin kirjaseen »Uscowaisten sielujen osallisuus Jesuxesa Christuxesa» (Pipping 711) N. Bursmanin akrostikon-virsi »Nyt on aica rietan, ramban Laiscan lamban nosta synnin sonnasta». Se on tietävästi ensi kertaa ilmestynyt äsken mainitussa vuoden 1735 virsiarkissa »Cuusi Jumalista ja Hengelistä Wirttä».

Vuonna 1778 ilmestyi Tukholmassa Nils Wiklundin suomentamana W. Spieglerin teos »Meidän Wapahtajamme Jesuxen Christuxen kärsimisen ja kuoleman tutkistelemus» (Pipping 1430), jonka lopussa on virsi »Mun sydämen nyt itke». Tästä teoksesta ilmestyi seuraavana vuonna Turussa uusi painos, joka pieniä ortografisia eroavuuksia lukuunottamatta on edeltäjänsä kaltainen. Sen sijaan Vaasassa Londicerin kustannuksella 1779 ilmestynyt painos on kokonaan uusi suomennos, mutta lopussa oleva virsi on sellaisenaan otettu tukholmalaisesta painoksesta. Nähtävästi kustantajalla ei ole ollut pätevää runonsuomentajaa käytettävissään. Tähän vaasalaiseen painokseen on lisäksi otettu virsi »O mailma tarkast katso», jota ei ole missään aikaisemmassa painoksessa. Kun teos ilmestyi neljännen kerran 1781, tällöinkin Vaasassa, eroten suorasanaiseltakin tekstiltään edeltäjistään, oli myös virret uudelleen suomennettu.

Lienee syytä vielä tutustua virsiin, jotka on liitetty Vaasassa 1788 painettuun anonyymiin vihkoseen »Ylöskehoitus, oikein tutkistelemaan Christuxen kärsimistä» (Pipping 1596). Ne alkavat sanoilla »Autuas, Jesust» ja »Jesus aino osan on». Edellinen on oikeastaan käännös keskiaikaisesta laulusta »Jesu dulcis memoria» ja perustuu Spegelin ruotsinnokseen »Säll then, som hafwer Jesum kiär» (vuoden 1694 ruotsalaisessa virsikirjassa no 20). Hallio¹ mainitsee kolme Spegelin käännöksen perusteella tehtyä suomennosta, joista kaksi on 1800-luvulta ja painettuja, mutta kolmas on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastossa käsi-kirjoituksena, kirjoitettu 1700-luvun lopulla (Laulu- ja virsikokoelma 4981). Tähänastinen tutkimus ei ole kiinnittänyt huomiota liitevirsiin, ja niinpä osoittautuukin, että tämä käsinkirjoitettu virsi on jäljennetty puheenaolevasta painetusta tekstistä. Jälkimmäinen näistä virsistä taas

¹ Hallio s. 305.

on suomennos Ahasverus Fritschen virrestä ja tehty J. Arrheniuksen ruotsinnoksen perusteella, joka on vuoden 1694 ruotsalaisessa virsikirjassa numerona 274 (»Jesus alt mitt Goda är»). Tämä virsi ilmestyi suomeksi tietävästi ensi kerran 1763 Frosterus-veljesten arkissa »Cuusi hengellistä wirttä» (Pipping 1045), mutta vaasalainen käänös on tästä kokonaan riippumaton.

Mitkä syyt sitten antoivat kirjankustantajille aiheen liittää teoksiinsa virsiä? Yksi syy oli kirjan tarkoituksen kannalta se, että niitä sopi laulaa kirjan käytön yhteydessä. Tätä tarkoitusta varten liitevirret toisinaan on varustettu melodiaviittauksin. Ilmeisesti juuri tästä syystä varsinkin rukouskirjojen liitteissä tapaa vuoden 1701 virsikirjan virsiä, joista tietenkin on koetettu valita suosituimpia. Koska virsien esiintymisellä voi olla merkitystä niiden suosittuisuuden tuntemiselle, lienee aiheellista esittää luettelo niistä »vanhan virsikirjan» virsistä, jotka esiintyvät virsiliitteissä:

Isaac Erwest, Rucouskirja: Vk 1701 n:ot 20, 21, 22, 76, 89, 90, 146, 193, 243, 245, 259, 336, 353, 362, 365, 369, 373,

Ahasverus Fritsche, Rucous-kirja: Vk 1701 n:ot 335, 336, 337.

Anders Hasselqwist, Hengellinen sydämen-herättäjä: Vk 1701 n:ot 43, 90, 97, 247, 291, 293, 335, 351, 363, 360, 370, 371, 372.

Toinen syy on nähtävästi ollut kirjan menekin lisäämisen halu, sillä arkkivirsien tavattoman suuri levinneisyys osoittaa, että ne ovat olleet suosituimpaa lukemista kuin raskaampi suorasanaisten kirjallisuus. Tästä johtuu, että hengellisten kirjojen liitteeksi on pyritty saamaan sellaisia virsiä, joita ei ole muualla aikaisemmin julkaistu. Edellä lueteltuja virsikirjan virsiä lukuunottamatta näissä liitteissä esiintyy kaikkiaan 64 hengellistä virttä, joista vain 12 eli vajaa viidennes on aikaisemmin muualla julkaistuja. Tosin suhdelukuun vaikuttanee jonkin verran sekin, että jälkimaailmalle säilynyt arkkimateriaali ei ole aivan aukotonta.

On vielä kolmaskin syy, puhtaasti kirjapainoteknillinen. Vaasassa ilmestyi vuonna 1784 suomennoksena Henric Jacob Siwerin »Christillinen Ajatus-almanach» (Pipping 3966 b), jonka tekstin lopussa on maininta: »On myös bladein täyttämiseksi tähän tyköpandu kaxi uutta christillistä wirttä».

Toiseen tyyppiin kuuluviksi luimme ne laulut, jotka eivät suorastaan liity kirjaan sen osana, mutta ovat kirjan tekijän itsensä sepittämiä. Sellaisia ovat Abraham Achreniuksen kirjojen liitteet. Olivatko hänen julkaisemansa liitevirret aikaisemmin muussa yhteydessä julkaistuja vai esiintyivätkö ko. teoksissa ensi kertaa, on vaikea mennä sanomaan, mutta todennäköiseltä tuntuu, että liitevirsi ei ole pantu uusia, joita mahdollisesti olisi saanut muutenkin kaupaksi. Teokseensa »Hengellinen ajan-tieto» (Turku 1761, Pipping 972) hän on pannut liitteeksi omalla nimiölehdellä varustettuna virren »Herä morsian hengellinen», joka ensi kerran oli ilmestynyt 1746. Pipping mainitsee tämän virren ilmestyneen myös 1761 itsenäisenä arkkina (duodeesikoossa, kuten »Ajantietokin»), n:o 705 a. Hultinin bibliografia ei tällaista painosta tunne, ja kun Pippingin viittaa tässä yhteydessä »Ajantietoon», on ilmeistä, että hän

on tehnyt päätelmänsä liitevirren painoasun perusteella. Mahdotontahan ei tietysti ole, että siitä on 1761 otettu myös erikoispainos. Achreniuksen teosten liitevirret eivät yleensä näy myöhemmin ilmestyneen arkkeina. Poikkeuksen tekee kirjassa »Halullisten sieluin kysymys» (Turku 1749, Pipping 788) julkaistu »O rackahin Jesu», jonka Londicer myöhemmin julkaisi arkissa »Kuusi hengellistä wirttä» (Vaasa s.a. Pipping 4019).

Kolmannen tyyppin muodostavat virret, jotka alun perin ovat liittyneet kirjaan. Toiset näistä ovat myöhemmin tulleet julkaistuksi itsenäisinä arkkeina ja jatkaneet elämäänsä riippumatta siitä teoksesta, johon ne alkujaan ovat liittyneet. Tyypillinen tapaus on Johann Arndtin »Paradisin Yrti-tarha», jonka vanhin tallella oleva suomennos on ilmestynyt 1732 (Pipping 160 a). Sen tekstiin sisältyy viisi runopukuista rukousta, mutta tekstin jälkeisenä liitteenä on vielä neljä virttä, jotka on nähtävästi tarkoitettu liittymään elimellisenä osana itse teokseen; ne ovat mukana jo teoksen saksalaisessa painoksessa. Arndtin teoksen suomennos oli painettu Tukholmassa »waldakunnan historiographin trykisä — — Hartwig Gerckenildä», mutta jo vuonna 1735 ilmestyi Turussa arkki »Cusi uuta caunista hengelistä wirttä» (Pipping 583), joka sisälsi virsistä neljä, nimittäin kolme tekstiin sisältyvistä ja yhden liitteestä. Mainittu virsiarkki on muuten jälleen erinoma nen esimerkki siitä mielivaltaisuudesta, millä niiden kokoonpanijat haalivat virsiä arkkeihinsa. Tähän arkkiiin on yhdistetty, paitsi Arndtin teoksesta saatuja, Fritschen Rukouskirjan liitteestä otettu »Yön pimeys nyt culun on» sekä ilmeisesti vuoden 1697 katovuoden johdosta kirjoitettu ja jo aikaisemmin muussa yhteydessä julkaistu »Köyhys cuin suuri maan pääll on». — Arndtin teoksesta on saatu myös »Jesuxen nimen ylistys-wirsi», joka niinikään 1735 painettiin arkkiiin »Colme uutta caunista hengelistä wirttä» (Pipping 580). Arkkien nimiöiden samankaltaisuus panee arvelemaan, että niiden kokoonpanijana on yksi ja sama henkilö, elleivät arkit aivan yksinkertaisesti ole kirjanpainajan itsensä kokoamat. Arndtin teokseen sisältyvä »Jesuxen Christuxen ylistys-wirsi» (O Jesu Christ, mun lohdutuxen aino) ilmestyi 1744 arkissa »Cahdixen erinomaista, Jumalista caunista Lohdulista wirttä» (Pipping 685). Sen sijaan »P. Bernharduxen ilo- ja riemu-weisu» (O cuinga suloinen On muisto Jesuxen) on todettavissa arkeissa vasta 1800-luvulla. Mahdollistahan on, että se jo aikaisemminkin on ilmestynyt ja painos hävinnyt, mutta toinen selitys olisi, että Maskun Hemmingin käännös »Jesuxen muisto ihana», joka on mukana vuoden 1701 virsikirjassa, oli vakiintunut niin yleiseen käyttöön, että nuoremmalla käännöksellä ei ollut kilpailumahdollisuuksia.

Bibliografia.

1. Achrenius, Abraham: Halullisten sieluin kysymys, Jerusalemin wartioilta. Turku 1749 (Pipping 768).
Neljä uutta hengellistä wirttä. Ensimmäinen. Halullisten sieluin ylösheutus wirsi, sen ahtan portin ja caidan tien läpitzten elämään pyytämään, ja armon wisseyden löytämän ja pitämän. Weisatan cuin: Suru ilon edel etc.: Ah sielu tule pois. — Toinen. Ylösheräwäisten sieluin rucous wirsi, sen ahtan porti (!) läpitzten sille caidalle elämän tielle culjetes. W.c. ruotzalainen wirsi, Min hog från menniskior hafwer jag wändt etc. Taitan myös weisata cuin suomalainen wirsi, Ah Herra älä wihasas etc. O Jesu Christe, sä totuden suu. — Colmas. Taiwan ilosta, herätettyin ja uscowaisten sieluin lohduwuxexi, sillä caidalla elämän tiellä culjetes weisatta. W.c. Eja mun sielun juur iloisest jubilera. O rackahin Jesu, cuin armostas olet alcan. — Neljäs, kijtos ja ylistys wirsi, Jumalan ylistyxes, ja yhteises rucouxes ja anomises, armotetuilda sieluilta weisatta. W.c. Herra kijtet olcon, isäin Jumala etc. Ylistäkät Herraa.
2. Achrenius, Abraham: Hengelliset historiat. Turku 1761 (Pipping 974).
Yhden oikein heräwäisen sielun rascammasta sielun murhesta ja tuscasta, ja myös runsammasta armon lohduwuxesta Christuxes Jesuxes. Cansapuhesa armon eli uscon hengen ja sielun välillä. Jonga wirren, yhteen oikian herätyksen esimerckein canssa, on prättijän andanut. Abraham Achrenius. Weisatan cuin: Suru ilon edel etc. Mix sielu murehdit.
3. Achrenius, Abraham: Jumalan lasten hengellinen ajan-tieto. Turku 1760 (Pipping 972).
1. Herätyksen ääni hengelliselle morsiamelle, walmistukseen, Herran Jesuxen Christuxen, cunnian Kirckauden tulemiseen; sitä hengellistä sielun ylkä, armon hengen ja palawan rackauden öljyllä, walmistetulla uscon lampulla wastan-ottamaan: (Matth. 25: v. 4) jonga, adwentin-aicana 1746, on prättijän andanut, Abraham Achrenius. Prändätty wastudest, vuonna 1761. W.c. Etkös ole ihmis parca etc. Herä morsian hengellinen, raadollinen.
2. Wähäisten lasten, ja myös muitten, lasten nöyryyteen kääntywäisten, ja halullisten sieluin opetus-wirsi, jonga colmen uscon-cappalden ylitze catechismuxen culustelemisen-aicana cocoon-pannut ja prättijän andanut Abraham Achrenius. Turusa, prändätty vuonna 1760. Weisatan cuin: Käy nyt sielun caikel mielel etc. Cuca minun ombi luonut? — Wähäisten lasten rucous-wirsi, samana vuonna jälimbänä kirjoitettu. Weis. cuin: Kirjoitta on minul miel, etc. Jesus armost auttacon.
4. Achrenius; Abraham: Rucouwest ja sen cuulemisest. Turku i.a. (Pipping 973).
Yxi hengellinen wirsi, yhden uscollisest alcawaisen sielun parannuxesta sen sisällisen wiheljäisyyden tundemises, ja uscon halus Jesuxen, ja hänen armons perän: ensimmäisen kerran prändätty Ruotzin kielellä, jo vuonna 1745. Ja nyt ruotzin kielestä suomexi kääty ja lisätty 1760. Weisatan cuin ruotzin kielinengin, Jesu, hjelp min själ, etc. Elon ijäiseen, auta sieluisen.
5. Arndt, Johann: Paradisin Yrti-tarha. Stockholm 1732 (Pipping 160 a).
Tekstiin sisältyvinä: s. 227 Parannuxesta ja syndein andexi saamisest., joca Christuxen kärsimisestä uloswuota: O uscollinen Jumala! — s. 231 Lohdutus-rucous Christuxen haavoista: O Jesu Wapahtajani! — s. 233 Lohdutus-

rucous Christuxen kärsimisest: O Jesu sydän rackahin. — s. 237 Toinen lohdutus-rucous Christuxen kärsimisestä: O Jumall' ijancaickinen. — s. 392 Lohdutus-rucous cowasa sairaudesta ja cuoleman hädäsä: Ach Jesu Christe Herrani. *Tekstin jälkeisinä liitteinä*: Jesuxen Christuxen ylistys-wirsi. Weisatan cuin n. 300. Kijtos olcon sull Isä maan ja taiwan etc. O Jesu Christ, mun lohdutuxen aino! — P. Bernharduxen ilo- ja riemuweisu Jesuxen nimest. W.c. n. 274. Pois makia mailma jää, etc. O cuinga suloinen. — Jesuxen nimen ylistyswirsi. Weisatan cuin n. 28. Ah Herra älä wihahas, Rangaise etc. Ah Jumala! cuing angarat.

Myöhempiin painoksiin sisältyy edellisten lisäksi: Rucous Jesuxen Christuxen tygö totisesta wijsaudesta. Weisatan cuin n. 298. O hywä Jumala, jold caicki hywys tule etc. O Jesu opeta mull wijsaudes hywä.

6. Carstenius, Henric: Cantio cygnaea. Turku 1667 (Pipping 137).
Yxi caunis ia suloinen ehto-wirsi. Auring' idzens nyt pois sulke.
7. Christilliset ja sydämelliset rukoukset. Turku 1791 (Pipping 165).
Ensimmäinen wirsi ripille eli synnin päästölle mennessä. Weisatan kuin: O Jesu korkein lohdutus. Ah minä suuri syndinen. — Se toinen wirsi, ripildä eli synnin päästöldä palatesa. Weisatan kuin: Jesu minun ilon autuun. Joudu sielu edes käymään. — Se kolmas wirsi Herran pöydälle mennessä. Weisatan kuin: O! Jesu leipä elämän. O! Jesu rakas wälimies. — Se neljäs wirsi Herran pöydältä kotio tullesa. Weis. kuin: Sull Jesu mielest nöyrästä (sic!). — O! taiwan herkut korkiat.
8. Erwast, Isaac: Rucouskirja. Turku 1734 (Pipping 562).
Muutamat wirret caickinaissa tiloisa weisattapa. I. Aamu-wirret. — Yö on nyt meild edes mennyt. — Kijtoxen Herra sinull. — Herä sielun, ja mielell. — II. Ehto-wirret. — Jumalan säädyn perästä. — Päiwä nyt ehti ehtollen. — Nyt päiwä edesculun on. — III. Matcustawaisten wirret. — Isä haldia maan, taiwan. — Armon lijton Engell. — Iloitze sielun Herrasa. — IV. Jocapäiwäiset wirret. — Ah Herra Christ. — Sinun tygös Herra tulen. — Hädäsän huudan Herra. — O puhdas Jumalan caritza. — V. Herran ehtolisest. — Jesuxen cuolo wiatoin. — O Jesu leipä elämän. — Sull Jesu mielest nöyrästä. — Minun sielun kijtä Herraa.
9. Fresenius, Johan Philip: Rippi- ja Herran Ehtolisen kirja. Turku 1763 (Pipping 1044).
Colme hengellistä wirttä halullisille Herran ehton wieraille. 1. wirsi. W.c. O Jesu! cuingas olet pijnattu etc. Yx caritza täs käyskele. — 2. wirsi. W.c. Lähde sielun hartall' mielell'. — 3. wirsi. W.c. O Jesu leipä elämän etc. Ah Jesu racas sulhaisen.
10. Fritsche, Ahasver: Aiwan tarpelliset kysymykset. Turku 1732 (Pipping 537).
Jesuxen nimest ja hywistä töistä. W.c. Ah sielun anna wallit Her. Jesuxen nimi callis, pyhä.
11. Fritsche, Ahasver: Rucous-kirja — — nijn myös muutamat uudet jumaliset wirret. Turku 1732 (Pipping 538).
Aamu-wirret. — W.c. Nyt on meill Herran etc. Yön pimeys nyt culun on. — W.c. Nijn cuin peura janossansa. Jesu sinua armos edest. — W.c. Isä meidän ylhäl taiwas. Mun lohdutuxen Jesu Christ. — Ehto-wirret. — W.c. Christe paiste kircas päiwä. Sinun etees astun waiwainen. — W.c. Käy nyt

- sielun etc. Tule Jesu sielun walo. — W.c. Isä meidän ylhäid taiwast. Sua nöyräll kijtän sydämell. — Christuxen seuramisest. W.c. Ah sielun anna wallit etc. Jos sinä tahdott Christitt hywä. — Christillisestä elämäst. W.c. Nijncuin peura janoisansa. Laittacat ett' tulla cukin. — W.c. Jesust sielun hala. Opet' minua Herra Christ'. — W.c. Nyt päiwä edesculun on. Minul Jesu puhdas sydän luo. — W.c. Jesus cunnian crunun etc. Jesus ilon elämäni. — W.c. Jesust sielun hala. Taiwan Herra suuri. — Jesuxen nimen ylistös. W.c. Isä meidän ylhäl taiwaas. Ah Jumala cuinga mond waiwa. — Syndein andexi saamisesta Christuxen kärsimisen cautta. W.c. Cuin hätä cowa käsis on. Waca Jumal sinua kijtän. — Matcustawaisten wirret maalla ja merellä. W.c. Sun halduus racas Isäni. Jesuxen nimeen waellamme. — W.c. Isä Jumala taiwaast, älä etc. Isä haldia maan, taiwan. — W.c. Christus Jumalan poica etc. Christe sinä apum ehdi. — P. Colminaisuden ylistös. W.c. O hywä Jumala! Kijetty Jumala! mun elon walkeuten.
12. **Gerhard, Johan:** Pyhät tutkistelemuxet. Turku 1688 (Pipping 209).
Aamu wirsi. Berömma wil jag o Gud tig! W.c. Alwös sinä pahaxes pango. Ylistän Herra sydämet. — Surullinen rucous Jesuxen tygö wirwoituxen edest. W.c. Hwi wil tu nu ute dröjas! Mixis wijwyt cauwan ulcon. — W.c. Går här fram i minnen kär! etc. Käy nyt sielun! caikell' mielell'
13. **Gothus, Petrus:** Ristist ja kiusauxest. Riga 1622. (Pipping 34).
Alaisest nousin warhain, Sangen kätketyst paicast. (Nuotein varustettu).
14. **Gröndaal, Petari:** Yxi Jumalan armon cautta, catuwainen rippi-lapsi. Stockholm 1747. (Pipping 712).
Cunnia ja cijtös.
15. **Hasselquist, Andreas:** Hengellinen sydämen-herättäjä. Turku 1729 ja 1776 (Pipping 388).
Aamu-wirret. 1. Mä herätesän aamulla. 2. Herä sielun ja mielen. 3. Me kijtoxem nyt sinullen. — Ehto-wirret. 4. Päiwä nyt ehti ehtollen. 5. Christe, päiwä on kädesäs. 6. Me sinua Christe kijtämme. 7. Jo joudui päiwä armas. — Catumus-wirret. 8. Ah Herra Christ. 9. O Jesu Elämän Herra tule minull turwax. — Murhen ristin ja kiusauxen alla. 10. Ah sielun anna wallit Herran. 11. Sydämmest racastan sinua. — Matcustawaisten wirret maalla ja merellä. 12. Jesuxen nimeen waellamme. — Dawidin psalmit. 13. Päälles minä Herra uscallan. 14. Hädäsän huudan Herra. 15. Jerusalem pyhä caupung. — Jumalan armost ja syndein andex saamisest. 16. Tygös Herra Jesu Christe. 17. No. 305. Nu tacker Gud alt folck etc. Nytt caikin sydämet. — Henge cuolema heräs (siel). No. 395. Kom o Jesu huru länge etc. Joudu Jesu cuinga cauwan.
16. [**Holla z, Dawid:**] Armon järjestys autuutehen. Turku 1745 (Pipping 695).
Sen callin Wapahtajan meidän syndeimme edest ulosseisotun sovindo-kärsimisen tutkistelemus. W.c. O cuinga ihanat, Asuin sias etc. O Jesul rackaus.
- 16 a. Sama teos. Turku 1761 ja myöh. pain.
Caxi hengellistä wirttä, ensimmäinen sisällänsäpitä, sydämmellisen waroituxen aicaiseen catumuxeen, ja näyttä oikian catumuxen luonnon. Toinen puhu wäärästä ja petollisesta christillisyyden muodosta. — Weisatan cuin: Käy nyt sielun caikell' mielell' etc. Joudu riennä sielu parca. — Toinen Weisatan cuin: O! Hywä Jumala etc. Sä sanot Christitty.
17. [**Siwer, Henric Jacob:**] Christillinen ajatus-almanach. Turku i.a. (Pipping 3966).

- On myös bladein täyttämiseksi tähän tyköpandu kaxi uutta christillista wirttä. Ensimmäinen wirsi on: Sen turmellun sydämen ajatusten waarintottamisesta. Toinen wirsi on: Kasten liitosta ja sen rikkomisesta. — W.c. Mailman menon turhudest! Ah! minun Herran Jumalan, sielusan itken, sairastan. — Toinen. W.k. Ole sielun iloinen etc. Pyhä ewangelista, Mattheus meill ilmoitta.
18. [Spiegler, Wilhelm:] Meidän Wapahtajamme Jesuxen Christuxen kärsimisen ja kuoleman tutkistelemus. Stockholm 1778 (Pipping 1430).
Mun sydämmen nyt itke.
- 18 a. [Sama teos] Meidän Wapahtajamme Jesuxen Christuxen kärsimisen ja kuoleman tutkistelemus. Vaasa 1779.
Weisatan kuin: Juur hartast mailmast tästä. Mun sydämen nyt itke. — Weis. kuin: Kaick' kuin maa päälläns kanda. O mailma, tarkast katso.
- 18 b. [Sama teos] Meidän Wapahtajamme Jesuxen Christuxen pijnan ja kuoleman tutkiminen. Vaasa 1781.
W. k. Juur hartaast mailmast etc. Nyt Jesu! sydämmeni Itkee sun waivojas.
19. Terstegen, Gerhard: Selitys uskosta ja wanhurskaxi tekemisestä. Vaasa 1781 (Pipping 1494).
Sielun huwitus Jesuxen rakkaudesa, eli hengellinen rukous laulu ja tutkistelemus Christuxen sanomattomasta rakkaudesta. Weisatan kuin: Sinun tygös Herra Christe huudan no 285. Sinun rakkaudes, Jesu Christ.
20. Uskon ja rakkauden silmäminen Herran Jesuxen puoleen ristin päällä. Stockholm 1778 (Pipping 1431).
Jesuxen muodon tutkistelemus ristin päällä. W.k. Autuas, jok' Jesust rakasta, etc. Kosk' uskon silmäll' katselen. — Weisatan samalla nuotilla: Karitzan weres autuas. — W. k. Kuin kirkas koin tähti etc. Mä weisan nyt juur sydämmest. — W. k. Jo joutu armas aika, etc. Uskos tahdon tutkistell'.
21. Uscowaisten sieluin osallisuus Jesuxesa Christuxesa. Turku 1746. (Pipping 711)
Nyt on aica rietan, ramban.
- 21 a. [Sama teos]. Turku 1766.
Nyt on aica rietan, ramban. — W.c. Nyt on meil Herran sabathi etc. Ah! palaja mun sieluisen.
22. Wiklund, Nils: Yhden suuren, waan armoitetun syndisen julistus itsensä. Vaasa 1789 (Pipping 1624).
Kolme hengellistä wirttä. Ensimmäinen. Weisatan kuin: Isä meidän ylhäll taiwaas. Kosk' joku laista nähnyt on. — Toinen. Weisatan kuin: Jesuxen kuolo wiatoin. Sä, Jesu ristiinnaulittiin. — Kolmas. Weisatan samalla nuotilla. Opet minua rakas Jesuxen.
23. Ylöskelous, oikein tutkistelemaan Christuxen kärsimistä. Vaasa 1788 (Pipping 1596).
N. 19 ruotsalaises wirsi kirjas, suomexi käättyy. Weisatan kuin: Jesuxen kuolo wiatoin etc. Autuas, Jesust rakastaa. — N. 174 ruotsalaises wirsikirjas, suomexi käättyy. Weisatan omalla ruotsalaisella nuotillans. Jesus! aino osan on.

Virsihakemisto.

Numerot viittaavat bibliografian juokseviin numeroihin. Virsien alkusanojen jälkeen on sulkeissa ilmaistu virren ensiesiintymisen vuosiluku, milloin se on varhaisempi kuin virren esiintyminen liitevirtenä. Vuoden 1701 virsikirjan virret merkitään »Wk» ja virren numeroilla.

Ach Jesu Christe Herrani	5	Lähde sielun hartall mielell . . .	9
Ah Herra Christ (Wk 259)	8, 15	Me kijtöxen nyt sinullen	
Ah Jesu racas sulhaisen	9	(Wk 363)	15
Ah Jumal cuinga mond waiwa	11	Me sinua Christe kijtämme	
Ah Jumal! cuing angarat (1735)	5	(Wk 372)	15
Ah! minun Herran Jumalan	17	Minul Jesu puhdas sydän luo	11
Ah minä suuri syndinen (1763)	7	Minu sielun kijtä Herraa	
Ah! palaja mun sieluisen (1762)	21 a	(Wk 76)	8
Ah sielu tule pois	1	Mix sielu murehdit	2
Ah sielun, anna wallit Herran		Mixis wijwyt cauwan ulcon	12
(Wk 291)	15	Mun lohduxen Jesus Christ	
Alaisest nousin warhain	13	(1735)	11
Armon lijton Engell (Wk 193)	8	Mun sydämmen nyt itke	18, 18 a
Auring' idzens nyt pois sulke	6	Mä herätesän aamulla (Wk 351)	15
Autuas, Jesust rakastaa	23	Mä weisan nyt juuri sydämmest	20
Christel Päiwä on kädesäs		Nyt Jesu! sydämmeni	18 b
(Wk 370)	15	Nytt caikin sydämmest (1729)	15
Christe sinä apum ehdi (Wk 337)	11	Nyt on aica rietan, ramban	
Cuca minun ombi luonut?	3	(1735)	21, 21 a
Cunnia ja cijtos	14	Nyt päiwä edesculun on	
Elon ijäiseen auta sieluisen	4	(Wk 373)	8
Herä morsian hengellinen (1746)	3	O Jesu Christ! mun lohduxen	5
Herä sielun ja mielell (Wk 362)	8, 15	O Jesu elämän Herra (1630?)	15
Hädäsän huudan Herra (Wk 90)	8, 15	O Jesu leipä elämän (Wk 21)	8
Hloitze sielun Herrasa (Wk 243)	8	O Jesu opeta mull (1735)	5
Isä, haldia maan, taiwan		O Jesu! rackaus	16
(Wk 336)	8, 11	O Jesu! rakas wälimies (1763)	7
Jerusalem, pyh caupung! (Wk 97)	15	O Jesu sydän rackahin	5
Jesu sinua armos edest	11	O Jesu Wapahtajani!	5
Jesu! aino osan on	23	O Jumal! ijancaickinen	5
Jesus armost auttacon	3	O cuinga suloinen	5
Jesus ilon, elämäni (1744)	11	O mailma, tarkast katso	18 a
Jesuxen cuolo wiatoin (Wk 20)	8	O Puhdas Jumalan caritza	
Jesuxen nimen waellamme		(Wk 146)	8
(Wk 335)	11, 15	O rackahin Jesu	1
Jesuxen nimi callis, pyhä (1737)	10	O! taiwan herkut korkiat	7
Jo joudui päiwä armas (Wk 371)	15	O uscollinen Jumala!	5
Jos sinä tahdot Christiitt hywä	11	Opet minua Herra Christ (1735)	11
Joudu Jesu cuinga cauwan		Opet minua, racas Jesuxen	22
(1729)	15	Pyhä ewangelista, Mattheus	
Joudu, riennä sielu parca (1735)	16 a	meill ilmoitta	17
Joudu sielu edes käymään	7	Päiwä nyt ehti ehtollen	
Jumalan säädyn perästä		(Wk 369)	8, 15
(Wk 365)	8	Päälles minä Herra! uskallan	
Karitzan weres autuas	20	(Wk 43)	15
Kijtetty Jumal! mun elon		Sinun etees astun waiwainen	11
(1736)	11	Sinun rakkaudes Jesu Christ	19
Kijtöxen Herra sinull (Wk 355)	8	Sinun tygös Herra tulen (Wk 89)	8
Kosk joku laista nähnyt on	22	Sua nöyrall kijtän sydämell	11
Kosk' uskon silmäll' katselen	20	Sull Jesu mielest nöyrästä	
Käy nyt sielun caikel mielell	12	(Wk 22)	8
Laittacat ett tulla cukin	11		

Sun halduus racas Isäni (Wk 245)	8	Uskos tahdon tutkistell'	20
Sydämmest rakastan sinua (Wk 293)	15	Waca Jumal sinua kijtän ..	11
Sä Jesu ristiinnaulittiin (1777)	22	Ylistäkät Herraa	1
Sä sanot Christitty (1775)	16 a	Ylistän Herra sydämešt	12
Taiwan Herra suuri	11	Yx caritza täs käyskele	9
Tule Jesu sielun walo	11	Yö on nyt meild edes mennyt (Wk 353)	8
Tygös Herra Jesu Christe (Wk 247)	15	Yön pimeys nyt culun on (1735)	11

Matti A. Sainio.